

Turguide

LJANSELVA MILJØPARK

MILJØPROSJEKT
LJANSELVA

OSLO
ELVEFORUM

LJANSELVA

– en livsnerve i gammel og ny tid –

LJANSELVA

– urskog og kruttverk – – en blågrønn perlerad – fra Østmarka til Bunnefjorden

Ljanselvassdraget er et av få intakte elvesystemer i indre Oslofjord og har i spesielt stor grad bevart sine opprinnelige omgivelser. Både kantsoner og elva blir sett på som svært viktige ifølge Miljødirektoratets naturbase.

Elvelandskapet varierer fra rester av enger og beitemarker til dype kløfter med gammel «urskog». Det er spor etter møller, sager og kruttverk som ble drevet med elva som drivkraft. De dype skogområdene gjør at bylarmen erstattes av elvebrus og fuglesang. Landskapet preges også av en usedvanlig rik flora og et rikt dyreliv.

Dalen er i dag mye brukt som læringsarena for barnehager og skoler i miljølære og naturvern. Det er viktig å gi neste generasjon god informasjon om å bevare et godt miljø.

Ljanselva har ikke alltid vært like ren. Elva hadde private utslipp som så mange andre av Oslos elver fra 1930 til 1960, og Grønmo søppelfyllplass bidro ytterligere til forurensingen via Gjersrudbekken. Miljøprosjekt Ljanselva har de siste nær 30 årene vært aktiv for å snu tendensen og har heldigvis lyktes. Fjerning av søppel, bygging av fisketrapp, utsetting av fisk med hell er noe av det som er gjort.

Turen her er delt i tre. **Del 1-øst** starter ved en av Østmarkas hovedporter: Nøkle vann og Rustadsaga, og går til Skullerudkrysset/E6. **Del 2-midt** går herfra og gjennom den dype dalen mellom Leirskallen og Hauketo. **Del 3-vest** starter ved Ljabru hovedgård/Hauketo. Derfra går vi over Ljanskollen, ned i Liadalen og ned til fjorden ved Fiskevollbukta.

Opplevelsene er mange og varierte på hele strekningen. Turveiene og elvestiene er spennende for både barn og voksne og varierer mellom lett tilgjengelige og kuperte partier. Stien gjennom "Urskogen" på del 2 kan være litt utfordrende, spesielt når det er vått. Turstien/-veien er merket, og det er satt opp mange informasjonsskilt med kart og om natur- og kulturhistorie.

1-øst: Nøklevann - Skullerudkrysset (E6)

Turens lengde: 2,5 km.

Terreng: God sti/turvei.

Adkomst

T-bane, linje 3 Mortensrud til Bogerud stasjon. Derfra 10 min. gange til Rustadsaga.

Buss 76 eller 79 til holdeplass Welding Olsens vei.

Parkering: Stor utfartsparkering ved Skallerud skole.

- » Nøklevann
- ø1 Rustadsaga
- » Skrapperudtjern
- ø2 Hullet
- » Skallerudstua
- ø3 Passerud
- ø4 Skallerud gård
- ø5 Skallerud kvern
- ø6 Smeden
- » Bygdeborgen
- ø7 Sagløkka og Sagdammen
- ø8 Sagstua
- ø9 Dritut

1-øst:

Nøklevann – Skullerudkrysset

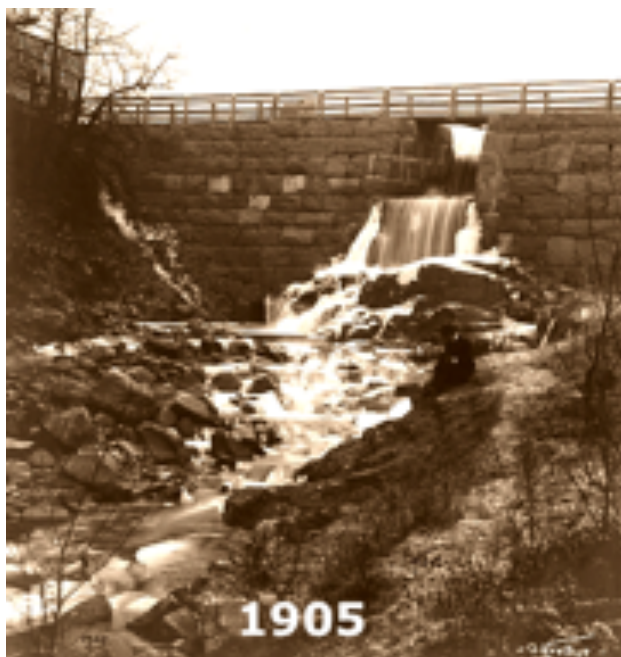
» Nøklevann

Kildene til Ljanselva og Nøklevann er Lutvann, Krokthjern, Rundthjern, Solbergvann og Haukthjern, nord i Østmarka.

Som et smykke ligger vannet omkranset av Østmarka på alle kanter. Enkelte mener navnet kommer av nøkkel på grunn av formen på vannet, andre at det kommer av norrønt Mikill, som betyr stort. Vannet var drikkevann fra rundt 1900 til det ble frigitt i 1983 til badevann, fiskevann (vannet har 11 forskjellige fiskearter) og friluftsliv (med mange rasteplasser og noen godkjente bål plasser). En meget aktiv padleklubb.

Husmannsplassene Bremsrud og Kattisa og Thomas Heftye d.y.'s bolig på Sarabråten ble revet som følge av drikkevannsrestriksjonene. Thomas Heftye d.e. var den som tok initiativet til å starte Den Norske Turistforening.

Demningen og vanninntaket stod ferdig i 1902 og den ble i 1923 hevet med 2 meter til i dag 7 meter. Hele demningen ble fornyet i 2015/2016.

ø1. Rustadsaga

Like nedenfor demningen, der Ljanselva har sin begynnelse, ligger Rustadsaga. Her finner du et serveringssted som tidligere var en husmannsplass under Rustad gård og het Saghøi. Her var det kyr helt fram til 1961.

Selve gården Rustad var ryddet og bebodd allerede på 1400-tallet. Den eksisterer fremdeles, gjemt på høyden mellom blokkene i Rustadgrenda, 500 meter rett vest for Rustadsaga.

På Rustadsaga har det gjennom årene vært flere aktiviteter. Det har vært sagbruksdrift her sannsynligvis helt siden slutten av 1600-tallet, med en sag i tillegg til mølle og spinneri. Alt ble drevet med kraft fra vannhjul i Ljanselva. Du finner rester av steinfundamentene til spinneriet ved skiltet / rekkverket nedenfor veien.

Rustadsaga rundt 1930

Saga som ble anlagt på 1800-tallet, lå ovenfor der man krysser bekken i dag. Denne saga ble drevet med vannkraft inntil 1914. «Nysaga» som da ble bygd, ble drevet med dampmaskin (Lokomobil) og fra 1937 fikk den elektrisk drift. Saga ble lagt ned i 1954. Den nederste lille røde stua nærmest sagområdet er den gamle sagstua som også kalles Damstua.

Fra Rustadsaga kan man alternativt gå veien forbi plassen Hullet (Holet) som ligger der fremdeles og videre til sydenden av Skraperudtjern.

» Skraperudtjern

Fra Rustadsaga renner elva bratt ned til Skraperudtjern. Stien går inn i skogen og ned mot vannet langs østsiden av elva. Bunnen i tjernet er dekket med sagflis. Flisen ble sluppet i elva fra saga når flisbingen var full. Skraperudtjern er også et greit bade-sted, men mest brukt som fluefiske-lærested.

Her vokser nøkkeroser og tjønnaks, vassgro og dunkjevele. De to sistnevnte viser at Skraperudtjern er ganske næringsrikt. Småvasssoleien er også vanlig og ser ut som en hvit smør-blomst.

» Skullerudstua

Fra Skraperudtjern går veien videre på vestsiden av tjernet og ned til Skullerudstua. Stua ble bygget i 1981 og her er det møtelokaler, servering og sittemuligheter både inne og ute. Området ble tidligere kalt Skullerudhavna fordi oksene og kuene som tilhørte Skullerud gård, gikk her – helt fram til 1950-tallet. I 1960-årene var planene at Skullerudhavna skulle bli boligfelt, noe som ble forhindret av sterke friluftsinnteresser.

Området er en blanding av knauser og gressenger som egner seg til lek. Rustad I L Langrenn har sin skistadion her. I skibakken og på slettene har Skiforeningen skiskole hele vinteren,

og stedet ble i 1999 kåret til det beste friluftsområdet i Akershus. Her er det også startsted for terrengsykkelløyper, og det arrangeres årlige sykkelritt.

» Dødningehulene

I åsen nordøst for veibommen ned til Skullerudstua ligger mange store steiner som danner det noen kaller «Dødningehulene». Hulene er et spennende turmål, og på slutten av 1950-tallet gikk det et rykte blant ungene på Lille Langerud om at det en stund etter krigen ble funnet et skjelett av en tysker i hulene. Tove Nilsen forteller om «Dødningehulene» i sin barndomsskildring fra området: *Skyskraperengler*.

ø3. Passerud

40 m øst for den siste brua over elva i Skullerudområdet, ligger det noe rester etter husmannsplassen Passerud. Trappen inn til huset er det eneste som står igjen av huset i dag.

Naturbeitet rundt plassen er kun blitt gjødslet naturlig fra dyr på beite, noe man kan 'lese' ut fra de artene man finner i dette området. Vi vil finne helt andre arter i et område hvor kunst-gjødsel er brukt. I senere tid er engene holdt åpne ved at det har vært beite for hest.

I dag går det skiløyper på kryss og tvers. Bakkene her kaller barna "magasuget".

» Plantearter forteller historie

Hvilke typer og arter blomster, gress, busker og trær som vokser i et område, kan fortelle mye om stedets historie. Det vil si om jorda har ligget urørt eller vært dyrket med kunstgjødsel og maskiner, vært beite for dyr eller blitt dekket med jord. Fagfolk kaller arter som er helt typiske for et vekstområde for indikatorarter. På beiteengene ved Passerud er det gressarter som engreverumpe og engkvein som er de sterkeste indikatorene. Vanlig er også myrrapp, hundegress og sølvbunke. Blomsterartene er ikke sjeldne, men utvalget er stort. Om sommeren finner vi gjerne ryllik, stormaure, hundekjeks, skogsnelle, skogstorkenebb, engsoleie, gulflatbelg og kanskje også marikåpe, firkantperikum, tveskjeggveronica og gjerdevikke på slike enger. Der jorda er blitt sterkt «forstyrret» eller blitt utfyllt, er indikatorartene gjerne åkertistel, stornesle, burot, kanadagullris og reinfann, evt. geiterams og hestehov.

Skogstorkenebb

» Navn og nød

Flere av de små husmannsplassene i området har navn som ikke er spesielt hyggelige, som Hullet eller Hølet (ø2), Passerud eller Pisserud (ø3) og Dritut (ø9). Plassene har utvilsomt vært små og fattigslige, noe som klart forteller om slit og harde kår.

ø4. Skullerud gård (Skules rydning) ligger oppe på høyden i nordvest, bak plantesenteret. Gården var bebodd allerede på 1400-tallet.

Videre ned mot E6 går elva i bratt fall, og bruset på elva forteller at vannet får tilført mye luft. Dette er vannets

naturlige renseprosess. Selve rensingen skjer ved at luft hjelper ørsmå bakterier og sopp i vannet til å bryte ned eller «spise» forurensingen. (Skjer ikke når vannet blir lagt i rør.)

ø5. Skullerud gårdskvern

Kartet fra 1802 (se side 9) viser at det lå en kornkvern nede ved elva der vi nå kun kan se noen oppstablete steiner. Det står et skilt ved veien.

ø6. Smeden

Bakken opp under T-banebrua fører til plassen Smeden, som brant i 1974. Husmenn hadde ofte tilleggsinntekter for å holde liv i seg og familien, og her har det sannsynligvis bodd en husmann og smed. De store gårdene hadde gjerne flere husmenn. De bodde med familien i fattigslige, små hus med tilhørende liten jordlapp og betalte for dette ved å arbeide gratis på storgården. En ekstra inntekt som smed, skredder, snekker eller skomaker var ofte nødvendig for at de skulle kunne livberge seg.

» Bygdeborgen på Midtåsen

På en høy, furukledd ås mellom Smeden og Vinterveien/Dalsbekken lå det langt tilbake i tiden en bygdeborg. Borgen var ikke stor, bare ca. 70 x 25 meter, og det finnes enkelte rester av murene lagt inntil en knaus. Borgen hadde utsikt til gamle ferdselsårer. Søkket der Vinterveien går i dag er en svært gammel ferdselsvei. Her har det aldri vært noen kongevei. På kart fra 1757 er det antydninger til en vei eller sti her, men navnet Enebakkveien ble ikke brukt før i 1866.

Bygdeborgene skriver seg fra folkevandringstiden (år 400–600). Småsamfunn søkte gjerne tilflukt på en høytliggende ås eller et berg dersom de ble angrepet av fiender, og de dro tilbake til landsbyen når faren var over. Borgen var bygd enten med trepalisader i flere rekker eller med murer i stein.

Borgen når du enklest ved å gå Smedveien og ta av mot sørvest over beiteengene. Sikten fra toppen er fremdeles ganske god mellom furuleggene.

ø7/8. Sagdammen og Sagstua

Nærmere E6 utvider elva seg til en vakker liten dam som på 1800-tallet ble kalt Skullerudtjernet, nå Sagdammen, og som var kraftreservoar til en sag like nedenfor veien. Ovenfor dammen ligger det en liten, rød stue – Sagstua. Denne var hovedhuset på gården til sagmesteren. Stua var i bruk til den brant ned i 2000, men ble raskt bygd opp igjen etter de gamle tegningene.

Også dammen er blitt bygd opp igjen for å sikre bedre livsvilkår for bekkeørret både til opphold og gyting.

Sagstua brukes i dag som samlings- og læringssted for barnehager og skoleklasser på tur. Området ligger innenfor markagrensen.

» Tors benk

Nede ved Sagdammen ved Sagstua står det en benk til minne om Tor Holtan-Hartwig.

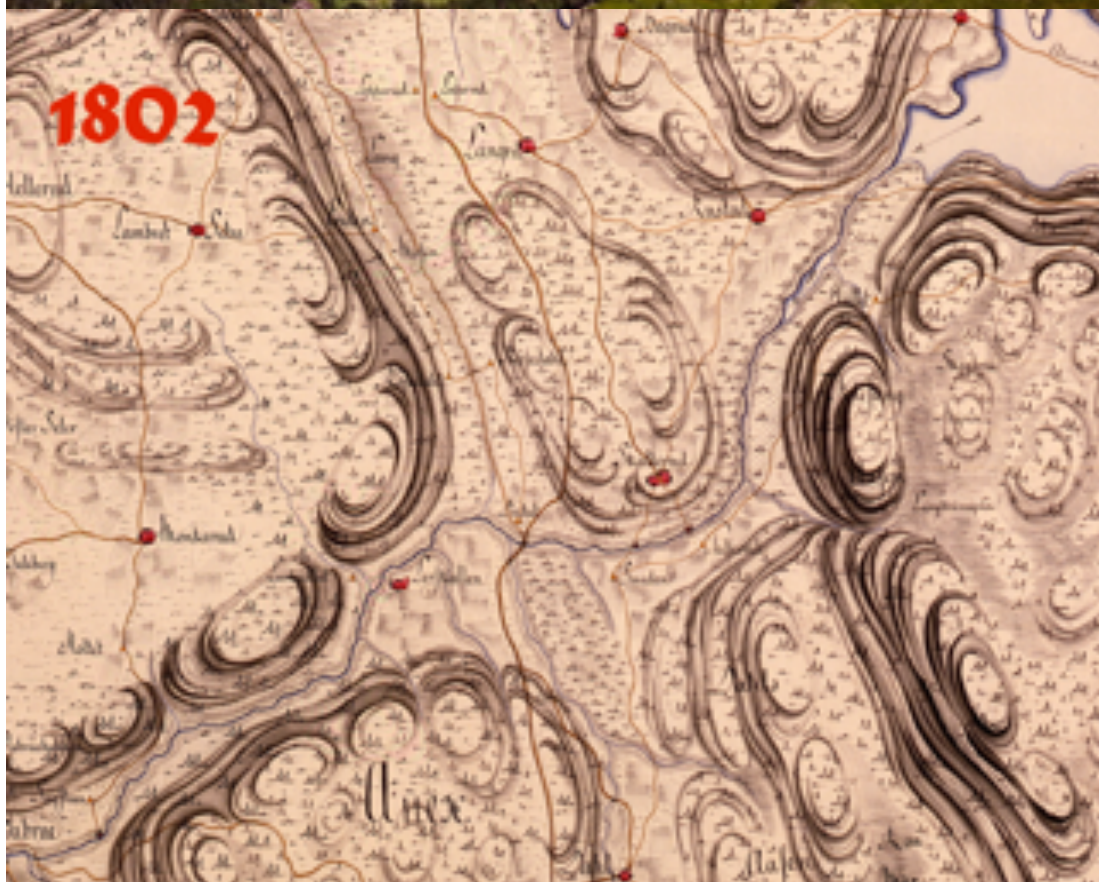
Han var initiativtaker til Miljøprosjekt Ljanselva (MiLja) og Oslo Elveforum (OE). Han gikk bort sommeren 2013 – 85 år gammel – fremdeles som leder av MiLja, men han hadde da overlatt ledervervet i OE til yngre krefter.

ø9. Dritut

På jordet mellom Sagløkka og E6 lå **Dritut**, en av områdets mange husmannsplasser med frodige navn. **Dalsbekken** kommer hit fra Søndre Dal/Karlsrud og **Røssedalsbekken** kommer i rør fra nord.

» Skullerudkrysset

Elva går videre under veibrua for E6. I forbindelse med bygging av Skullerudkrysset i 1997, ble det bygd et rense- og bremseanlegg under denne brua. Vannet samles fra brua og går videre først gjennom et stort sandfang og til slutt gjennom en kunstig dam under brua. Sandfanget samler opp større partikler, mens dammen lar finstøvet synke ned. Denne "bremsingen" hindrer forurensinger fra veien i å gå rett ut i elva. Anlegget er et av de første i sitt slag i Norge og følges i dag opp av Statens vegvesen. Dambredden har planter som hjelper til med renseprosessen og som er tilpasset landskapet.

Langs Ljanselva

2-midt: Skullerudkrysset - «Urskogen» - Hauketo

Turens lengde: 3 km

Veivalg: Enten kupert, smal og noe krevende sti langs elva eller følg Frostveien og Stenbråtveien. Slagstøvler anbefales høst og vår i Urskogen.

Adkomst

Buss 76 til Skullerudkrysset.

Buss 74 til Leirskallen.

Parkering: utfartsparkering ved Skullerudkrysset (E6)/Sagstua.

- m1 Gårdene på Leirskallen
- » Urskogen
- m2 Munkerud gård
- m3 Engersbråten
- m4 Munkerudsaga
- m5 Tangen
- m6 Kjeglebanen
- m7 Ljabru hovedgård
- m8 Hauketo gård

2-midt: Skullerudkrysset – Leirskallen – Urskogen – Hauketo

Turveien går under E6-brua og følger elva videre på sørsiden. Over Leirskallsvingen og inn gjennom krattskogen på den nyoppbyggede (i 2019) gangbroen og turveien, så kommer vi snart til et åpent og kupert leirbakkeområde.

m1. Gårdene på Leirskallen

Dette er engene til **Vestre Leirskallen gård** som lå på en kolle i området inntil ca. 1975.

Hovedbølet Leirskallen skal en gang ha ligget på nordsiden av Ljanselva. Den nevnes i matrikeloversikten i 1723. Som den første selveiende bonden i området, overtok Truls Hansson gården i 1726. Gården ble i familien hans fram til 1800-tallet. I 1880-årene ble Leirskallen delt i fem bruk.

I dag er det noen ruiner igjen etter Vestre Leirskallen samt et stort tunte av ask og noen syrer. Kollen egner seg for rast og har/hadde fin utsikt til elva, men det gror fort igjen. I 2019 oppgraderte Bymiljøetaten området med gapahuk, bord og benker.

Som en siste rest av Østre Leirskallen gård kan man i sørøst kanskje se det gamle tuntreet på gården – en stor ask.

Leirskallbekken kommer sørfra i et søkk som deler området i to. I dette søkket ser vi store tuer av en ganske uvanlig gressart – tuestarr.

I området har det tidligere ligget 4-5 hoppbakker.

Tuftene etter husmannsplassen **Leirskallbråten** ligger fremdeles nær enden av Frostveien men lenger nede mot elva.

Alternativ vei: Hvis du ikke vil gå "urskogen", kan du ta Frostveien opp til Stenbråtveien og ta inn på turveien ned til høyre noen hundre meter før Mortensrudveien. På denne strekningen er det planlagt ny turvei vest for Stenbråtveien.

Turen videre går Rådyrstien, over elva til Munkerudkleiva. Ta til venstre.

» «Urskogen»

Stien går inn i skogen der Munkerudkleiva svinger opp og får navnet Brattvollveien. Like etter annen verdenskrig var det en hengebru høyt over elva her. Festene kan fremdeles ses på begge sider. Brua ble i sin tid laget for barna som bodde nær Leirskallbråten. De skulle til skolen på Nordstrand og slapp en ellers lang omvei. Det er planer om å bygge opp brua igjen.

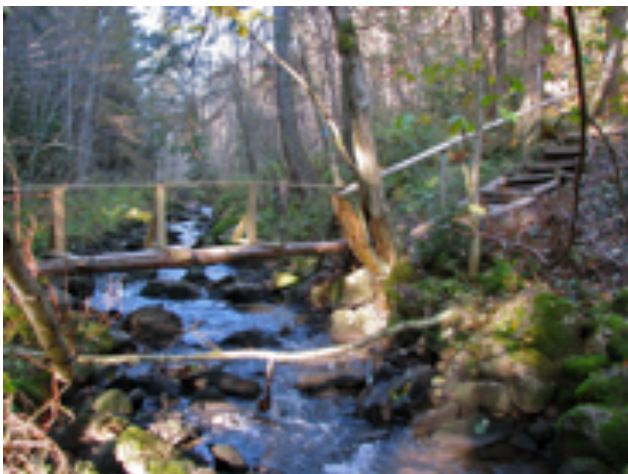
Vel nede krysses elva over kloppen.

For at vi fortsatt skal kunne bevare skogen og dyrelivet slik det er i dag, anbefales turgåere å ta den blåmerkede stien på østsiden av elva eller på Stenbråtveien høyere opp på østsiden. Stien på vestsiden er enkelte steder svært kupert.

Elva går inn i en trang skogsdal; det som kalles «Urskogen». Skogen kan nok ikke kalles urskog i botanisk forstand, men det er ikke langt fra, nærheten til byen tatt i betraktning.

Herfra til Engersbråten og videre til Hauketo går elva gjennom både storvokst granskog og frodig edelløvskog. Mellom Frostveien og Engersbråten er det en blanding av gråor og heggskog nær elva, omkranset av gammelskog av gran, spesielt på vestsiden mot Nordstrand. Denne skogen blir sett på som ekstra viktig for viltet og fuglene i området. De gamle og døde trærne og den fuktige vegetasjonen utvikler et rikt insektliv. Her finnes flere typer hakkespetter og mange spurvefugler som holder til i granskog, og fugleelskere kan oppleve sang av en rekke arter.

I utvidete partier finner vi grupper med den vakre bregnen strutseving. Frodig gråor-/hegg-skog følger elva gjennom hele dalen.

Urskog er en betegnelse på skoger som ikke har vært utsatt for hogst eller rydding. Utviklingsprosessen har skjedd på naturlig vis. Dette kalles suksesjonsprosess. I slike skoger er plante- og dyrelivet i perfekt balanse og støtter hverandres utviklingsprosesser. Et eksempel er soppenes hyfer (en slags røtter) og trærnes røtter som utveksler næring. Død skog blir liggende som bolig og næring for omgivelsene, slik at alle stadier i planters og dyrs liv kommer til nytte. Enkelt nye arter dukker opp og andre dør fordi skogen er i stadig utvikling. Klimaendringer påvirker selvsagt også de ulike artene.

NB! Vis hensyn til livet i «urskogen» og unngå å ferdes utenfor stiene når fuglene ruger om våren.

m3. Engersbråten / OleBjørns plass

Etter å ha krysset elva på nok en klopp går det en «bru» over elva. Her ser vi engene til Engersbråten som var bebodd helt til husene brant høsten 2012.

OleBjørn - en av Oslos siste originaler, hadde bygd sin "bolig" nedenfor Engersbråten. På området på begge sider av elva og i selve elva hadde han sine utallige "installasjoner". Alt her ble raskt fjernet etter han døde i januar 2015, men Miljøprosjekt Ljanselva har satt opp en minnetavle, benker og bord og lagt ut stokker til lekeplass.

Vi følger veien over elva og inn i skogen – nå på nordsiden av elva – i retning Hauketo. Et stykke går elva i et smalt søkk. Skogen langs elva er fremdeles mest gråor og hegg. Der området rundt oss vider seg ut, går skogen mer og mer over til en blanding av gamle enger og trær som alm, ask, lind, lønn og hassel. Dette er en svært rik edelløvskog.

m4. Munkerudsaga – hus og sag med samme navn
På det trangeste partiet går det en liten betongbru (et avløpsrør) over elva.

Kanskje hundre meter nedenfor brua ligger det noen steinmurer som sannsynlig er rester etter en sag som tilhørte Munkerud gård. Bruket lå på Nordstrandplataet og ble ryddet av munk fra Hovedøya kloster. Saga het naturlig nok Munkerudsaga. Samme navn hadde det lille hvite huset i Ljabrubakken ved Ljabru hovedgård.

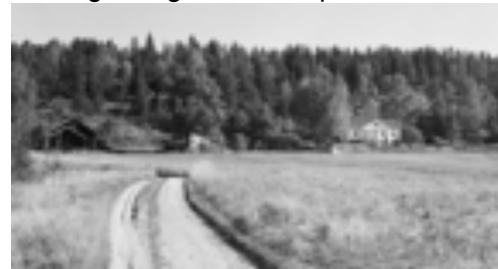
Det er her mulighet for å gå på begge sider av elva.

» Sjelden skog

Oppe i skråningen nord for elva har skogen innslag av kalkfurskog, noe som ikke er så vanlig. Her kan man finne planter som er forbundet med kalkholdig jord, feks. kantkonvall.

m5. Tangen husmannsplass

Går vi opp fra elva på sørsiden, støter vi på en stor ask og noen syrer som står der Tangen husmannsplass en gang lå. Tangen var plass under Mortensrud gård og brant tidlig på 1970-tallet. Det bodde husmannsfolk på plassen helt fram til 1973–74. De utførte arbeid etter gammel tradisjon for fru Rasch som var eieren av Ljabru hovedgård og husmannsplassen.

Like bak kiosken nede ved Ljabruveien møtes Ljanselva og Gjersrubekken. Bekken kommer fra Stensrudvann. Dette er Ljanselvas største sidebekk og bidrar mye til elvas vannføring. Tidligere kom forurensingen fra Grønmo søppelfyllplass via denne bekken, men etter at dette ble stoppet i 1980-årene, er det blitt betraktelig bedre kvalitet på elvevannet.

» Hauketo

Vel framme ved Ljabruveien er vi i hjertet av Hauketo. Navnet er satt sammen av *haukr* og *to* - og betyr haukenes slette.

m6. Kjeglebanen

Halvveis oppe i Ljabrubakken lå det en kjeglebane tilhørende Ljabru gård. Fra 1860-årene til annen verdenskrig kunne gjester og venner spille (og drikke) her. Forbudt for kvinner (?)

Du finner grunnmuren når du går opp en liten sti (turveimerket) øst for veien.

m7. Ljabru hovedgård

Mot nord ligger den vakre Ljabru hovedgård som var en av de fire Ljansgårdene. Tidligere kalt Lille Ljan. Den omtales første gang i 1624 som en av de mange ødegårdene etter svartedauden. Gården var i mange år i familien Raschs eie. I 1999 ble den en del av Steinerskolen og drives nå som barnehage og førskole.

Ljabruskolen – den store bygningen nedenfor kjeglebanen – er Steinerskole for elever med spesielle behov (2009).

Den bratte Ljabrubakken forbi gården er en del av Den Fredrikshaldske Kongevei som fra rundt år 1600 til rundt 1850 var hovedveien mellom Christiania og Fredrikshald (Halden). Den fortsetter sydover i Øvre Prinsdals vei og som turveien Kongeveien mot Sofiemyr. Nordover går den opp til Ljabrutrikken og videre til byen.

m8. Hauketo gård

Rett sørover ligger Hauketo gård høyt hevet over omgivelsene. Gården ble ryddet i middelalderen og var eid av kronen på 1600-tallet. Mellom ca. 1700 og 1850 fungerte stedet som skyssstasjon og skjenkested for veifarende på Kongeveien. Her byttet de hester som dro lasset videre opp den lange, bratte Ljabrubakken på vei mot byen. Tilnavnet Mærrapina forteller sitt om slitet med å komme opp bakken.

Rett foran våningshuset ligger **Svalgangshuset** som er den aller eldste bygningen i bydelen og faktisk et av de eldste i hele Aker. Det er et panelt tømmerhus i to etasjer fra 1700-tallet, og det har den typisk norske utvendige gangen i annen etasje som kalles svalgang. I dag er Svalgangshuset restaurert til bolig, og mye av det opprinnelige tømmeret er erstattet med nytt.

3-vest: Hauketo – Fiskevollbukta – Hvervenbukta

Turens lengde: Fiskevollbukta 3 km
Hvervenbukta 4 km
Terreng: God sti/turvei.

Adkomst

Tog til Hauketo st
Buss 73, 79 og 81
til Ljabru hovedgård eller Hauketo.
Parkering: P-plass ved Hauketo st.
Avreise fra Fiskevollen: Buss 83

- v1 Steinhvelvbrua
- v2 Slora
- v3 Smia
- v4 Emballasjeskolen
- v5 Ljabro Mølle
- v7 Leikvoll
- v8 Husflidskolen
- v9 Kruttmøllen
- v10 Ljansviadukten
- v11 Fisketrappen
- » Hallagerbanen
- v12 Store Ljan
- v13 Lusetjernsbekken
- v14 Fiskevollbukta
- v15 Fangeleir

3-vest: Hauketo - Liadalen - Fiskevollbukta - Hvervenbukta

v1. Steinhvelvbrua / Ljabru

Navnet Ljabru (Ljarnarbru) betyr brua over elva Ljorn, det gamle navnet på Ljanselva. Brua det siktes til, er en gammel **steinhvelvbru** fra 1804. Den er godt synlig fra gangveien mot Hauketo.

Brua ligger som en del av Ljabruveien og vitner om stor bæreevne og dyktige brubyggere. Dette er en spesielt kraftig måte å bygge bruer på.

Brua står som et symbol for det viktige brobyggerarbeidet mellom bydelens mange folkeslag med ulike kulturer.

v2: Slora

Vest for brua ligger det et gammelt slåtteområde som ble kalt **Slora** – det står for fuktige slåtteområder med elveløp gjennom. Det strekker seg helt til Hauketo stasjon og fortsetter på den vestsiden av jernbanen der Prinsdalsbekken nå går inn i tunnelen under Ljanskollen. Tidligere møtte Prinsdalsbekken Ljanselva på Slora.

Vår nasjonalfugl fossekalen er ofte sett på området ved Slora, nordøst for jernbanen. Den dykker ivrig etter mat under vann selv om det er vinter og kulde.

(Se bilde nederst på side 21.)

v3. Smia

For å komme videre kan man her enten gå mot Hauketo stasjon, under jernbanen og opp Ingolf Ruuds vei til Kronveien, eller man kan gå til høyre langs Ljabruveien og kutte til venstre opp Kronveien. Hvis man velger det siste, passerer man blant annet en stor trebygning i sveitserstil og et gammelt murbygg. I trehuset drev de to søstre Hauff stedets eneste landhandel i 1950-årene.

Murbygningen var en smie inntil tidlig i 1960-årene og ble drevet av brødrene og smedene Løken. Her ble hestene skodd, og jern ble formet til andre bruksgjenstander.

Ljanselva gikk rett bak smia inntil slutten av 1960-årene. Da ble elva lagt i tunnel under Ljanskollen og elveløpet dessverre fylt igjen. Dagens elvetunnel er plassert i fjellet bak smia og er ikke synlig fra veien.

v4. Emballasjeskolen og Nyttevekstforeningen

Mellom smia og Kronveien lå det sent på 1800-tallet en melmølle med en dam bak som kraftkilde. Den brant rundt 1900 og ble ikke bygd opp igjen. Eieren av mølla, Jon M.P. Selau, hadde imidlertid begynt å interessere seg for nyttevekster som frukt, bær, grønnsaker, sopp, røtter, lin, tang og tare. Hans tanke var å «hjelp Smaakaarsmanden til bedre Livsvilkaar» da han i 1906 startet det som ble kalt «Lian Emballageskole» der møllen tidligere lå. Undervisningen var gratis, og det ble produsert frukt- og bærkurver av spon og vidje. Elevene var barn og arbeidsløse.

Samme år startet Selau også «Nyttevekstforeningen» som er aktiv den dag i dag.

Det var flere idealistiske og sosiale tiltak langs elva. Emballasjeskolen fikk imidlertid ingen statsstøtte, og dårlig økonomi gjorde at den ble nedlagt i 1918. Elva gikk da under Kronveien og videre ned i Liadalen dypt under jernbanesporet.

» Liadalen

For å komme videre langs Ljanselva kan vi følge Kronveien fra begynnelse til slutt. I begynnelsen av Kronveien kneiser **Villa Sole** på toppen over jernbanetunnelen. Tømmervillaen er bygd som et norsk gårdstun med våningshus, stabbur og kårbolig. Dette var den første boligen på Ljanskollen. Bygningene står på Byantikvarens gule liste over bevaringsverdige hus.

Nederst i dumpa der Kronveien slutter, går turveien videre til høyre ned til Liadalen forbi Leikvoll. Herfra og til fjorden ved Fiskevollen ligger et av byens store friområder. Dette inneholder både det lavtliggende, frodige elvelandskapet langs Ljanselva og høyere partier med enger som tilhørte Ljangsgårdene.

v5. Gamle Ljabru mølle

Nede i Liadalen, der hvor dagens tunnel kommer ut av Ljanskollen, lå det så tidlig som rundt 1850 også en mølle. Den ble drevet av vann fra en lang vannrenne ført fra dammen ovenfor Emballasjeskolen. Det er usikkert når møllen var i drift, men bygningen lå der helt til jernbanen kom til Hauketo i 1924. Vannrennen og mølla finnes på tegninger av Hans Gude i 1858.

v7. Leikvoll

er et stort platå mellom høye furutrær. Tidlig på 1900-tallet var dette møtested for folkefester og foreninger og senere for Ljanskollens lokale tilstelninger. Leikvoll var utrustet med musikkpaviljong og benker, og alt fra salmesang til munter fest kunne høres. Det sies at Frelsesarmeens leder William Booth har vært der en gang. Fra 1910 til 1913 avholdt Arbeiderbevegelsen sine årlige sommer-stevner her. Det het i invitasjonen at «Nordstrand arbeiderparti indbyr paany til socialist-fest i den grønne skov med røde faner og klingende spil». I den anledning gikk nesten tre tusen personer av på Ljan stasjon og vandret med faner til Liadalen.

Plassen var i mange år barnepark for Ljanskollens unger - nå et ofte benyttet treffsted.

v8. Husflidsskolen

Fra 1855 til 1910 var det stor aktivitet langs elva i Liadalen. Harald Frølich og hans kone Jonine var sentrale personer, de drev først en kruttmølle og senere en husflidsskole.

Det lille industrisamfunnet omfattet i perioder over førti personer. Frølich ble omtalt som en av de første radikale. Han var inspirert av Eilert Sundt og stiftet i 1884 en venstre-forening. I bladet «Husfliden», som Frølich utga, uttrykte han at man kunne ikke «være likegyldig Tilskuer til at Kapitalen tager Massenes Flid i sin Tjeneste med den mest uretfærdige Fordeling af Indtægt ...».

Jonine Frølich var på sin side opptatt av at kvinnen kunne bli uavhengig av mannen ved å utdanne seg. I 1892 startet hun derfor en husflidsskole i Liadalen. Den lå mellom jernbanen og gangbrua over elva, i kruttverkets bestyrerbolig, som ble ombygget til undervisningen. Dette var før jernbanen gikk om Hauketo, og det var mulig å komme direkte fra Ljabru-chausséen og ned til skolen.

Skolen utdannet lærere og aktive husflidsdrivende i søm og veving m.m. I skråningen mot elva var det opparbeidet en hage, og her foregikk det undervisning i blant annet grønnsakdyrking. Skolen fikk statsstøtte og hadde flere friplasser. Husflidsskolen ble nedlagt i 1910. Ekteparet var kommet opp i årene, og ingen ville overta driften. Inntil huset ble revet tidlig i 1960-årene, var det bolig for folk som aksepterte enkle boforhold.

v9. Kruttmøllen

Det som opprinnelig trakk Harald Frølich til Liadalen, var kruttmøllen. Går vi videre ned stien på sørsiden av elva, ser vi rester av vannløp og murrester av lagre og andre bygninger. Kruttverket ble anlagt av handelsmann Tollef Olsen i 1855.

Beliggenheten var velegnet etter som det lå ensomt til og hadde vannet som drivkraft til produksjonen. Kruttverket hadde sin inntaksdam ved bestyrerboligen like ovenfor den nåværende brua på toppen av Kruttmøllefossen. Fra dammen ble vannet ført i en renne og kanal til venstre (sør) for kollen nedstrøms fossen og frem til kruttverkets store vannhjul. Dette var selve kruttmøllen der svartkruttet ble blandet sammen. Vi kan se hvor vannrennen har gått på en voll til høyre for veien sett nedover dalen.

Videre aner vi en grøft/kanal i skråningen av kollen frem til kruttmøllen. Her kan vi se restene etter møllens fundament ved siden av veien gjennom Liadalen. Det var et fall på seks-syv meter av fossens totale fall på 18 meter som ble utnyttet ved kruttmøllen.

F.H. Frølich leide kruttverket i 1870 og innsatte sønnen Harald som bestyrer året etter. Han moderniserte verket og det fikk navnet «Liadalens Krudtværk». På det meste arbeidet femten mann på verket, og kruttmøllen gikk døgnet rundt. Frølichs kone Jonine ledet kruttpakkeriet i bestyrerboligen og ga arbeiderne ekstra mat og klær i trange tider.

Møllen, der man blandet sammen salpeter, trekull og svovel til krutt, hadde flere ganger sprunget i luften uten tap av liv. Men midt på natten den

29. mai 1884 ble folk i Aker, Kristiania og helt ut til Bærum vekket av tre voldsomme eksplosjoner. Ti-femten tonn med krutt gikk i luften. Ruter ble knust så langt borte som på Li gård på Klemetsrud. Bestyrerboligen ble ødelagt, møbler ble slengt omkring, og flere gjenstander hang i trærne. Skogen rundt mølla sto i brann, og Frølich og mannskapet hans arbeidet på spreng for at brannen ikke skulle nå to kruttlagre høyere oppe. Det greidde de heldigvis, men de to som hadde vakt i stampehuset den natten, ble drept.

Lokalt hadde det i mange år vært bekymring for at noe slikt skulle skje, og allerede to dager etter hendelsen ble det besluttet at møllen ikke skulle gjenoppbygges. Etter dette viet ekteparet Frølich seg til husflidssaken.

Familien Frølich på tur med Ljansviadukten i bakgrunnen.

v10. Ljansviadukten

I 1873 vedtok Stortinget utbyggingen av Smaalensbanen - senere kalt Østfoldbanen. For å komme fra Ljan stasjon til Kolbotn var det nødvendig å bygge en enorm jernbanebru over hele Liadalen, kalt Ljansviadukten. Brua sto

ferdig i 1876 og var et imponerende byggverk. Når damplokomotivene gikk over, ble hele dalen fylt med røyk. Sjef for Statsbanenes hovedkontor, ingeniør Axel Peterson, hadde konstruert brua etter en fransk teknikk, og den ble i likhet med Eiffeltårnet, klinket med nagler. Ljansbrua og Nordalsbrua på Ofotbanen er de to eneste i Norge bygd på denne måten, før sveising gjorde sitt inntog. Det sies at den svalet når toget gikk over, likevel sto den i femti år. Det underlige er at den ikke ble ødelagt da kruttverket sprang i luften den siste gangen i 1884.

Man kan se rester av tre av de seks fundamentene, på begge sider av elva. Bruhodet på sørsiden kan sees mellom trærne høyt oppe i lia. I 1925 ble toglinjen lagt om til Hauketo og Holmlia, men brua sto helt til 1929.

» Dyr og planter

Friområdene i Liadalen ned til Herregårdsveien er svært viktige områder for planter og dyr. Det er stor variasjon fra elveløpet lengst nede med høy fuktighet og svalhet på varme dager, til løvskog med åpne enger. Dessuten er områdene såpass store at rev og grevling trives her.

Edelløvskogen med vakre, varme-krevende arter som lind, ask og hassel gir næringsrik jord og tilholdssted for fugler, insekter og vilt. Her finnes gamle hule trær og råtnende ved som er tilholdssted for mange dyr.

Samspeilet mellom artene vises ved at hakkespetter lager reirhull i trær som blir brukt av meiser, duer og ugler. Flaggermus og ekorn kan senere bruke hakkespettenes hull til hvile om dagen eller yngling i sommerhalvåret.

En spesiell undersøkelse av flaggermus i området viser et stort antall arter og individer.

Om våren hekker godt over 1000 fuglepar på hver km² i disse områdene, adskillig mer enn andre steder i Oslo. Av de over 100 fugleartene som er funnet her, er tre av dem rødlistearter: Dvergspett, vendehals og skogdue.

Langs Ljanselva lever seks av de åtte spetteartene vi har i Norge: Vendehals, svartspett, grønnspett, flaggspett, tretåspett og dvergspett.

Fossekalen – Norges nasjonalfugl – finner du langs hele Ljanselva – hele året

Elva går relativt stille dypt nede i små meandre, langs elvebredden vokser kraftig gråor- og heggeskog. Enkelte åpne partier er dekket av den spesielt vakre bregnen strutseveng. Stien er omkranset av blant annet springfrø.

» Springfrø

Springfrø er det mye av i denne skyggefulle skogen. Planten har store og dekorative gule blomster som henger i en liten, tynn streng fra stilken. Navnet forteller hvordan frøene blir spredd: Frukten er en liten belg som nærmest eksploderer ved et lite trykk i bunnen og slynger ut frøene med stor kraft. Strengene som holder belgen sammen i sidene, fungerer som en strikk som tvinger belgen opp på et øyeblikk.

I de bratte liene opp mot engene høyere opp, er det en del granskog med rik undervegetasjon blandet med store områder med edelløvskog. Terrenget har mange blomsterarter, men er ganske utilgjengelig med enorme kampesteiner overgrodd med mose.

» "Stille benk"

Oslo kommune har valgt Liadalen til et "stille område". Miljøprosjekt Ljanselva har laget en benk her hvor man kan sitte og høre suset fra de mange store trærne og fisketrappen litt lenger ned.

» Hallagerjordene og Ljansgårdene

Følger vi en av stiene opp fra elva, kommer vi til de gamle jordene til den forsvunne gården Østre eller Øvre Ljan. Det er et mysterium hvor den har ligget. De eneste restene i dag er Hallagerjordene – beiteområdene der kuene på gården Store Ljan gikk så sent som i 1960-årene. Engene er langsomt i ferd med å bli gjengrodde. Gårdene Ljan og Ekeberg ble sannsynligvis ryddet i begynnelsen av vikingtiden, ca. 800 e.Kr. Ljan lå i området som den gangen ble kalt «Rudina», som var rydningsgårdene sør og øst for Nordstrandplataet. Jorden var svært god, elva var fiskerik og den verdifulle elvemuslingen trivdes også her.

v11. Fisketrappen

Øverst i den 500 meter lange tunnelen var det en 4 meter høy mur som hindret ørreten i å gå opp i elva for å gyte. Da man oppdaget at sjørreten faktisk sto og «ventet» for å komme videre, var begeistringen stor. Det ble satt i gang et prosjekt for å bygge en fisketrapp gjennom tunnelen, noe som ble gjennomført sommeren 2000. Den ble høytidelig innviet ved en seremoni der det også ble satt ut ørret i elva. Det er godt håp om at fiskebestanden i elva vil øke.

Kulverten med fisketrappen der elva går i lang tunnel til Fiskevollbukta

» Hallager idrettsbane

Før elva ble lagt i tunnel under Mosseveien i 1970 buktet Ljanselva seg videre over Hallagerbanen for så å ende i fjorden i Fiskevollbukta.

Elveleiet ble fylt igjen her, fra banen, ifm. byggingen av ny E18, Ljabru-diagonalen og Herregårdskrysset.

v12. Store Ljan

Hovedbølet på Ljan ligger syd for Hallagerbanen og Store Ljan barnehage.

I tiden mellom 1000 og 1350 ble gården delt i fire bruk: Det opprinnelige Vestre Ljan som i dag kalles Store Ljan, et Østre eller Øvre Ljan som må ha ligget på østsiden av Ljanselva, et bruk helt i sør kalt Stubljan, senere godset ved Hvervenbukta, og Lille Ljan eller Liabru, i dag Ljabru hovedgård på Hauketo.

Store Ljan nevnes i matrikkelen i 1308 i forbindelse med kjøp av en part til Oslo

Bispestol. I et brev fra Hovedøens Kloster i 1448 nevnes også Ljan «liggendis westenfor Liane aalen ij Aggers herridt».

Aktiviteten var på topp rundt 1350, da Svartedauden kom til Norge og la hele Rudina øde. Det samme skjedde i Sørkedalen og Maridalen. Det tok lang tid før jorden kom i bruk igjen, men i 1560-årene ble jorden leid ut til byborgere som overlot driften til forpaktere. Store Ljan ble også gjenreist på byborgernes premisser.

Oppfinnelsen av oppgangssaga satte en tid fart i sagbruksvirksomheten langs Ljanselva. Rundt 1611 var tre flomsager i drift nederst i Ljanselva, alle drevet av rike borgere i byen.

Sagbruksdriften ved Ljanselva ble imidlertid lagt ned i 1626, og noe fart på jordbruksdriften ble det ikke før Christian Henrik Poulsson kjøpte Store Ljan i 1719. Han fikk gården økonomisk på fote og bygde den om til en herregård med hage, dam og lysthus.

Langs Ljanselva

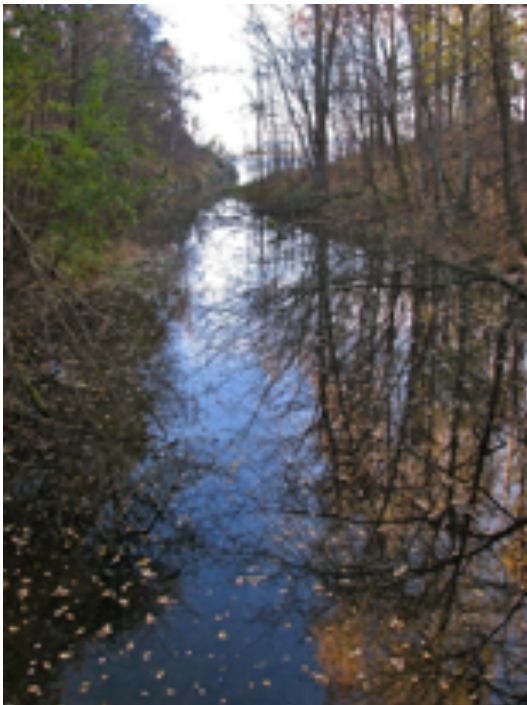
Gården ble drevet med overskudd, sikkert mye på grunn av at også jordene på Øvre Ljan inngikk i dyrkingsarealet. Besetningen var i 1802 to hester, seks–syv kuer og noen sauer.

I 1869 ble gården kjøpt av eieren av Stubljan: Helle Ingier. Hans sønn Fridtjof fikk bolig der og gikk tidlig i gang med å utparsellere jorden til villabebyggelse. Dette var starten på villabebyggelsen på Ljan. Gårdsdriften ble nedlagt rundt 1960. Gården er i dag eid av Oslo Kommune.

v14. Fiskevollbukta

Ved å gå over Herregårdsveien og gangveien i bru over Mosseveien, kommer vi ned der det gamle løpet til Ljanselva munner ut i Fiskevollbukta. Vannet som renner her i dag, er imidlertid vannet fra Lusetjernsbekken (v13) og Mastemyrbekken som kommer fra Holmlia.

Navnet Mastemyr har oppstått fordi myra hadde gode furuemner til master i seilskutetiden.

v15. Fangeleiren

I det flate området rett sør for det gamle Ljanselveleiet ble det høsten 1944 satt opp en fangeleir for 250 mann. Tyskerne hadde til hensikt å skaffe arbeidskraft til et planlagt tankanlegg for olje og bensin levert fra båt. Meningen var å skyte ut en tunnel i Ljanskollen rett sør for leiren. Fjellet viste seg imidlertid å være for løst, og anlegget ble flyttet til den andre siden av Mosseveien. Tankene ble aldri installert. Leiren var i funksjon fram til 7. mai 1945, da det norske flagget ble heist og freden var et faktum.

» Hvervenbukta

Gangveien videre fører rundt nedre Ljanskollen, der det er bade- og fiskeplasser hele veien fram til Hvervenbukta. Det er i dag et svært populært friluftsområde for befolkningen på Nordstrand/Ljan og Søndre Nordstrand. Her lå i sin tid Stubljan gård – den fornemme herregården som brant i 1913. Tuftene ble restaurert i 2020. Nede ved strandkanten ligger fremdeles lysthuset (nå tidvis kafé).

Takk for turen!

